

СУСПІЛЬСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. ОСОБИСТІТЬ

УДК 316.3(34):364.614.8(045)

Власенко Юліана,
кандидат політичних наук

Донецький Національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: ulianna1501@mail.ru

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО УСТРОЮ ДАВНЬОЇ ІНДІЇ ЯК МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Vlasenko Yuliana,
Candidate of Political Science

Donetsk National University of Economics and
Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: ulianna1501@mail.ru

SOCIAL STRUCTURE OF ANCIENT INDIA AS A MODEL OF SOCIAL JUSTICE IMPLEMENTATION

Мета. Здійснити аналіз та виділити структурні елементи світоглядної системи стародавньої Індії – «варнашрама-дхарми». Задля досягнення поставленої мети, ставимо перед собою необхідність вирішення таких завдань: 1) визначити складові етико-релігійної системи стародавньої Індії; 2) дослідити їх зв'язок із засадами соціального устрою, в якому дотримується принцип справедливості.

Методи. При написанні статті застосовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Діалектичний метод дозволив ототожнити індивідуальне благо із суспільним та побачити можливість особистого щастя у відповідності до виконання свого обов'язку перед сім'єю, соціумом та природою.

Метод аналізу використовується для вивчення змісту поняття «справедливість» та сутнісних елементів світоглядної концепції ведичного періоду Індії. Історико-порівняльний метод дав змогу простежити трансформаційні зміни ідеї справедливого соціального устрою, починаючи від найдавніших часів і до сьогодення, та з'ясувати характерні риси відповідно до часу їх обґрунтування.

Системний метод допомагає визначити індійську систему «варнашрама-дхарми» як органічну складову фундаментальної світоглядної системи знань про світ.

Результати. Система «варнашрама-дхарми» є надійним механізмом ідеального влаштування суспільного організму, який є першою системою в історії людства, розбудованою на засадах рівності й загального блага, де кожен заслуговує на щастя. Стосовно витоків ідеї справедливого соціального устрою, ведична система надає розуміння гармонійного суспільства «золотого віку», яке пізніше трансформувалося в теорію побудови справедливого соціуму загальної рівності.

Ключові слова: соціальна справедливість, соціальний устрій, система «варнашрама-дхарми», духовність.

Постановка проблеми. Визначення розуміння соціальної рівності та справедливості залишається популярним у будь-який історичний час за різних соціально-політичних обставин, адже вона торкається найбільш болючого аспекту людського ества – бажання володіти. У нерозривному ланцюгу рівність йде зі

справедливістю, тому не дивно, що обидва поняття активно використовуються політичними керманічами всіх часів і народів і набувають рис популізму. Але разом з цією популярністю досить неоднозначним залишається тлумачення власне понять «соціальної рівності» і «справедливості», що викликано низкою причин: 1) їх ототожненням; 2) частим використанням понять; 3) аксіологічним характером поняття «справедливість», що ускладнює застосування його на практичному рівні й водночас зумовлює актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розшарування суспільства в контексті соціальної рівності та справедливості займаються чимало науковців. Так, Б. Кашніков розглядає наявність справедливості за часів більшовизму, коли попри «культуру «тотального зла» з «кримінально-каральними цілями», існувала могутня система соціальної підтримки населення» [6, с. 15–36]. Вивченням справедливості в умовах ринкової економіки та бурхливого розвитку підприємницької діяльності займаються Н. Зарубіна, В. Федотова. Перша говорить, що сучасний діловий світ живе за власними моральними стандартами та нормами [4, с. 101], а друга постулює формування нового антропологічного типу, «в якому переважає мотив хорошого життя тут і зараз <...> замість мотиву рівності і справедливості» [10, с. 234–242]. Г. Карнаш [5] і А. Орехов [8] пишуть про справедливість як базову духовну засаду упорядкування суспільства.

Доцільним бачиться звернення до історичної спадщини всього людства – світоглядної етико-релігійної концепції ведичної епохи стародавньої Індії, яка, впорядковуючи суспільний устрій поділом його на варни, дотримується принципу соціальної справедливості. Концептуальний фундамент світоглядної системи, на якому органічно поєднуються суперечливі речі, – становить предмет дослідження.

Метою статті є аналіз та виділення структурних елементів світоглядної системи стародавньої Індії – «варнашрама-дхарми». Задля досягнення поставленої цілі, ми ставимо перед собою необхідність вирішення таких завдань: 1) визначити складові етико-релігійної системи стародавньої Індії; 2) дослідити їх зв'язок із засадами соціального устрою, у якому дотримується принцип справедливості.

Виклад основного матеріалу. Ведичне суспільство є одним із найдавніших. Його історія передує таким цивілізаціям як Вавилонська, Єгипетська, Грецька та Римська. Всі вони пішли в минуле, тоді як ведична культура володіла секретом самозбереження, що дозволяє їй і сьогодні, через своїх послідовників, існувати в сучасному світі. Гармонійне існування членів давнього суспільства дозволяло їм жити у злагоді із оточуючим світом, один із одним, відчуваючи при цьому щастя. Така внутрішня налаштованість відносно світу була зумовлена особливим наголосом на самоусвідомленні та вдосконаленні особистості як першочергового життєвого завдання. Вважається, що змінювати світ людина має починати з себе. Загальновідоме «золоте правило моралі», Кантівський категоріальний закон, християнська «любов до ближнього» розкривається у ведичній філософії чи не найповніше. І це виступає фундаментальною засадою розбудови ведичної системи «варнашрама-дхарми» (справедливого соціального устрою). Ураховуючи, що ведична система не віддільна від безпосередньої практики життя її носіїв, вона вплетена у кожний елемент соціальних взаємовідносин, для більш глибокого розуміння суспільного устрою, варто спочатку розглянути її постулати.

Ведична концепція суспільного ідеалу, що існувала п'ять тисячоліть тому, тісно пов'язана з релігійно-світоглядним концептом, викладеним у ведичних писаннях. Перше, що слід відзначити, це визначення Ведами взаємин між душею, енергією, що усвідомлює себе («чід»), матерією («ачід») та Богом («ішварою»). Душу з матеріальною енергією пов'язує так зване «оманне его», що проявляється в

кармічній діяльності. Душа прив'язана до матеріальної енергії путами своєї карми. Вона створює карму і тому поневолюється матеріальною енергією, знаходячись у рабстві кола перевтілень («самсари»). Бога і матеріальну енергію пов'язує час, що уособлює в матеріальному світі волю Всевишнього. І, нарешті, душу з Богом пов'язує віддане служіння («бхакті»), практика якого є вірним шляхом відновлення взаємовідносин із Абсолютом. Останнє є метою людського життя й відповідає потребам душі, що робить живу істоту щасливою.

Відповідно, однією з фундаментальних засад цієї системи («самбандха-г'яна») є усвідомлення себе душею – духовною частинкою, якісно не відмінною від Абсолюту. Так, Шрі Ішопанішад, одна зі ста восьми упанішад – основ ведичної філософії, у перших двох мантрах говорить про Володаря всього світу і відповідне, підлегле, положення всіх живих істот у ньому. «Все живе і неживе у всесвіті знаходиться під владою Господа і належить йому. Тому кожен повинен користуватися лише тим, що йому необхідне і виділене йому в якості його долі, і не зазіхати ні на що інше, добре усвідомлюючи, кому все належить. Дотримуючись такого способу життя, людина може розраховувати прожити сотні років, адже така діяльність не зв'язує її законами карми. Іншого шляху для людини не існує» [2, с. 19, 25]. Мається на увазі, що такий спосіб життя є досконалим, а тому не несе для людини та суспільства негативних наслідків у майбутньому. Відповідно, таке розуміння дає змогу постійно пам'ятати про залежне положення відносно Творця, що наділив тебе разом з кожною іншою живою істотою усім необхідним, і про необхідність служіння Всевишньому за таку милість та всім іншим як рівним до себе, однаковим за духовною природою, істотам.

Вищою метою життя кожного індивіда є самоусвідомлення. Здійснити це можливо, вивчаючи духовну науку викладену у священних писаннях. Оскільки, для об'єктивної оцінки себе, власного бачення недостатньо, доцільним вважається прийняття духовного вчителя – людини, яка вивчила знання з авторитетних джерел та реалізувала його на власному досвіді. Вищою ж ціллю самоусвідомлення є пізнання першопричини всього суцього, Бога [1, с. 664]. Найкращим серед людей уважався той, хто реалізував для себе розуміння своєї невід'ємності від Бога та у повсякденному житті постійно про це пам'ятав [1, с. 497]. Тому вищим ідеалом для соціуму була така структурна організація, яка б сприяла досягненню цілі людського життя та слугувала б постійним нагадуванням про неї. «Той, хто не пов'язаний зі Всевишнім, не може мати ані трансцендентного розуму, ані стійкого глузду, без якого немислимим є мир [на душі]. А без миру чи можливе щастя?» [1, с. 164]. Адже справжнього спокою можна досягти тоді, коли розумієш, що все у світі належить не тобі і насолоджуватись всім цим може лише той, хто його створив [1, с. 287]. Неспокій викликається бажанням пізнати кінцеву мету, і коли людина переконується, що все належить Богу, для неї стає можливим досягти спокою та рівноваги розуму і миру на душі.

Ще одним структурним елементом світогляду у стародавній Індії виступало духовне знання («г'яна»), яке, урешті решт, має бути глибоко реалізоване на особистому досвіді («віг'яна») та стати певним баченням всесвіту і свого місця в ньому. Духовне знання Вед, отримане у не викривленому вигляді від духовного вчителя по «парампарі» та пропущене крізь серце людини, перетворюється у парадигму, що виражена чистими («саттвічними») якостями характеру особистості. Остання стає здатною любити у повній мірі. Корінь, від якого походить слово «Веда», перекладається як знання чи спосіб бачення світу, тобто парадигма свідомості. У «Бхагават-гіті» визначення «знання» подається як набір певних рис характеру: «Скромність, смиренність; відсутність гордині; терплячість; простота;

чистота; самодисципліна; відмова від чуттєвих задоволень; відсутність оманного его; непохитність у щасті й горі; відданість Богу; визнання важливості самореалізації та схильність до філософського пошуку абсолютної істини – це Я проголошую знанням, а все інше – невігластво» [1, с. 591]. Таким чином, задля досягнення індивідом щастя потрібними були знання, які арійці ототожнювали з якостями людини. Вони вважали, що якості, які розвиває в собі людина, відповідають її переконанням, тобто знанням. Відповідно, виховання розуміли як допоміжний процес для повноцінного розкриття особистості.

Важливим поняттям ведичної системи, яке є визначальним для розбудови справедливого соціального устрою, є «дхарма» (з санскриту «те, що підтримує»), яке не має еквіваленту в інших мовах, тому приблизно перекладається як «образ життя», «призначення». Але більш конкретно дхарма – це слідування закону і самодисципліна на чотирьох рівнях: 1) суворе слідування законам природи; 2) суворе слідування законам нації (держави) за буквою і за духом; 3) це обов'язки по відношенню до своєї сім'ї (турбота про дітей, дружину/чоловіка, батьків); 4) обов'язок по відношенню до себе (турбота про чисту їжу, чистоту тіла, помислів тощо) [6, с. 81]. Отже, ведична система влаштування суспільства ґрунтується на таких засадах як природа індивіда та моральний обов'язок по відношенню до інших людей, що акцентує індивіда на служінні іншим. Така схема логічно виступає системою соціального захисту всього населення, навіть в умовах класового розшарування.

Крім того, Веди називають три якості матеріальної природи – добро, пристрасть та невігластво, – які зумовлюють людську діяльність. Система «варнашрами» покликана направити діяльність людини в бік загального блага, розбудованого на безкорисливому та відданому служінню один одному. Якості кожної особистості, що визначаються варною, до якої вони належать, записані у священних писаннях. Володіння певними рисами є обов'язковим для почесного звання приналежності до суспільного класу. Також їх називають знаннями, оскільки в арійському суспільстві вважалося, що наявність конкретних рис свідчить про певні переконання особистості відносно того, чого вона прагне від життя та яким чином вона цього досягає.

За Ведами, матеріальний світ – це місце, по-перше, куди ми поміщені за порушення закону в духовному світі волі, і, по-друге, що ґрунтується на дії конкретних законів. Однак нам дана інструкція – Веди, де говориться про те, як гармонійно жити тут і як повернутися на духовну батьківщину. Весь рух у цьому світі здійснюється завдяки дії невидимої енергії часу, що поділяє все на минуле, сьогодення й майбутнє. Ця енергія часу також пронизана трьома якостями (гунами) матерії – добротою, пристрастю й невіглаством. Доброта пов'язана з пробудженням і підтримкою, пристрасть – з бурхливим ростом, нещастю – з руйнуванням. Усі процеси, що спостерігаються в цьому світі, проходять через фази зародження, росту, підтримки і руйнування, що свідчить на користь того, що перебіг часу – це чергування цієї енергії гун [9, с. 11].

Уособленням вищезазначених принципів у ведичному суспільстві виступає система «варнашрами-дхарми». У «Махабхараті» та «Бхагавад-гіті» зазначається, що класифікація людей на чотири класи («варни») ґрунтується на двох засадах: духовних якостях людини (гуні) та її поведінці (кармі) [1, с. 228]. Відповідно до такого принципу, будь-хто може досягти рівня інтелектуального прошарку («брахмана»), якщо отримає необхідну освіту та виховання [1, с. 30], а це, у свою чергу, запобігає закостенілості соціальної системи та залишає за людиною свободу вибору. Так, Б. Тхакур у роботі «Джайва-дхарма» говорить, що «приналежність до

різних варн (каст) визначається виходячи з походження, природи, роду діяльності та якостей. Якщо ж варна визначається лише за народженням, зміст варнашрами губиться» [3, с. 100].

Структура соціального організму, що називається системою «варнашрама-дхарми», поділяє суспільство на чотири «варни» (соціальні прошарки) та чотири «ашрами» (уклади життя). Чотири варни – це класи інтелектуальних людей («брахмани»), правителі і воїни («кшатрії»), селяни і торговці («вайш'ї»), робітники та прислуга («шудри»). Крім того, існують чотири уклади життя: учнівство («брахмачар'я»), життя домохазяїна («гріхастха»), відхід від мирської діяльності («ванастрапастха») і життя, повністю присвячене відданому служінню Богу («саньяса»). Такий поділ людського суспільства: по-перше, створений Богом для можливості розвитку свідомості; по-друге, відповідає його інтересам. Так, у ведичних писаннях система «варнашрами» порівнюється з тілом людини, де «брахмани» – це голова, «кшатрії» – руки, «вайш'ї» – живіт, а «шудри» – ноги [1, с. 55]. Таке порівняння чітко показує, що, як жодна частина тіла не може окремо існувати та виконувати свої функції, так й соціальний організм не може гармонійно підтримувати життєздатність, забезпечуючи панівне положення відносно інших однієї з частин цього організму. Адже головну частину з-поміж інших виокремити не можливо, бо жодна з них не є самодостатньою; кожен прошарок виконує свої, надзвичайно важливі для цілої системи, обов'язки, які не має можливості покласти на плечі іншого класу. Останнє спричинено тим, що кожна «варна» є носієм конкретних рис її представників, і перекладання обов'язків або самовільне захоплення права на їх виконання не супроводжується набуттям відповідно необхідних рис характеру, що стає причиною дисбалансу всієї системи.

Надзвичайно важливо, щоб кожна людина займала положення, яке відповідає її природі та якостям. Всі проблеми виникають, коли люди на основі своїх схильностей або зв'язків дозволяють собі порушувати принцип справедливості. Представники всіх класів мають якості, що складають його основу, та якості для спілкування із зовнішнім світом, беручи на себе певні зобов'язання. Ведичні писання дають наступний перелік якостей інтелектуального прошарку: «Це володіння своїм розумом та почуттями, аскетичність, чистота, задоволеність, незлопам'ятність, безхитрисність, знання, милосердя, правдивість, повна відданість Богу» [2, с. 185]. Представники всіх класів мають якості, що складають його основу, та якості для спілкування із зовнішнім світом, беручи на себе певні зобов'язання. Брахмани від природи схильні до контролю почуттів, аскетизму та розвитку знання [1, с. 185]. Вони мають спонтанне прагнення до чистоти та силу для її підтримання [1, с. 750] – такі люди надзвичайно важливі для створення богоцентричного суспільства, у якому вони виступають гарантом миру і справедливості.

Якості «кшатрія» Веди описують так: «Героїзм, сила, рішучість, винахідливість, відвага в бою, благородство, уміння керувати – ось природні якості, що визначають діяльність воїнів» [1, с. 750]. До них додається «непереможність, витримка, щедрість, стриманість, вміння прощати, відданість брахманам, правдивість та життєрадісність» [2, с. 186]. Роль кшатріїв, адміністративного класу, надзвичайно специфічна, адже суспільство повністю залежить від їх кваліфікації. В їхніх руках знаходиться сила, і вони забезпечують взаємодію всіх прошарків соціуму, створюють законодавство, вирішуючи, хто і як повинен бути покараний. Від їх кваліфікації залежить, на що направлена довірена їм влада: на прогрес суспільства, його занепад чи забезпечення особистих інтересів. За відсутності вищезазначених якостей, правитель не може правильно виконувати свої обов'язки та обов'язково веде суспільство до деградації. Найголовнішою якістю кшатрія, завдяки

якому суспільство залишається богоцентричним, є відданість брахманам. Брахманічна культура означає цивілізацію, що створює сприятливі умови для тих, хто прагне до абсолютної істини, справжньої релігійності та чистоти [1, с. 171].

Представники класу торговців-виробників («вайш'ів»), за ведичними писаннями, повинні займатися наступними справами: землеробством, захистом корів і торгівлею [1, с. 751]; мати такі якості характеру: відданість духовному вчителю та Богу, прагнення вдосконалюватись у здійсненні релігійних обов'язків, забезпечення матеріального блага та задоволення почуттів (у рамках благочестя, фундамент «ведичної» економіки, в яке упирається економічне процвітання, наслідком якого стає насолода), вміння й бажання заробляти гроші [1, с. 186]. Останнє є природною схильністю вайш'ів, що спричинено впливом на них таких модусів умонастрою як пристрасть й невігластво. Це єдиний клас, який створює матеріальні цінності та віддає їх суспільству. А забезпечувалось це вихованням у вайш'ів віри у слова духовного вчителя та священних писань.

Ведичні писання також визначають необхідні риси робітників – це повага до представників вищих прошарків, суворе дотримання чистоти, відсутність лицемірства, схильності до крадіжок, правдивість і прагнення всіляко захищати брахманів та корів [1, с. 187]. Головними якостями представника найнижчого прошарку – «шудри» (робітника) – були повага до представників вищих класів та відданість своєму господарю. Утримання шудри у смиренному, але «вдоволеному» стані, забезпечувалося вболіванням за його духовний прогрес та обмеженням, у рамках законного, чуттєвих насолод.

Система «варнашрама-дхарми» постає поєднанням таких елементів: «варна», «ашрам» і «дхарма», кожен з яких визначає окремо соціальну приналежність (соціальний статус), уклад життя та особистий обов'язок перед собою і суспільством, зумовлений власним психо-фізичним розвитком. Інститут «варнашрами» створений для того, щоб дати людині можливість пізнати абсолютну істину. Він не призначений для штучного підтримання панування однієї частини суспільства над іншою, про що читаємо у «Ману-самхиті» [7, с. 8]. Коли через надмірну прив'язаність до задоволення матеріальних відчуттів, люди забувають про ціль життя – усвідомлення Абсолютної Істини, то егоїстичні особистості починають використовувати систему «варнашрами» для того, щоб штучно підкорити собі більш слабких. Це відбувається шляхом віднесення приналежності до «варн» за народженням, а не за «гунами», що зумовлюють якості людини та, відповідно, визначають рід занять, до яких людина проявляє більше схильності (як це сталося пізніше в самій Індії).

Висновки. Підбиваючи підсумки, треба зазначити основні структурні елементи етико-релігійної системи стародавньої Індії. По-перше, це існування цілісної системи духовних знань, представлених у ведичних священних писаннях. По-друге, визначення взаємовідносин між духовним і матеріальним світом та постановка вищої мети для кожного індивіда. По-третє, обґрунтування моделі соціального устрою, системи «варнашрама-дхарми», як такої, що визначає місце окремого індивіда в ній, норми і правила, що забезпечують її стабільність та динамічний розвиток, і допомагає прямувати особистості до реалізації кінцевої мети в матеріальному світі. По-четверте, система «варнашрама-дхарми» визначає розуміння понять «рівності» та «справедливості» та обіцяє їх дотримання за умов реалізації засад етико-релігійної системи: «рівність» індивідів постає в контексті духовного розуміння істот, якісно рівних Першопричині, та «справедливість» визначається тим, що кожна істота – невіддільна частинка Абсолюту, однаково наділена духовною природою, відповідно і можливостями; нерівність проявляється

лише в тому, що кожен знаходиться на своєму рівні свідомості, зумовлений конкретною психологічною програмою; інструментом справедливості виступає невід'ємне «право вибору» кожного індивіда.

Список літератури / References

1. Бхактиведанта Свами Прабхупада А. Ч. Бхагавад-гита как она есть / А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. – Х. : ББТ, 2005. – 816 с.
Bhaktivedanta Swami Prabhupada A.Ch. (2005). *Bhagavad-gita kak ona est'* [The Bhagavad Gita as it is]. Kharkiv, BBT Publ., 816 p.
2. Бхактиведанта Свами Прабхупада А. Ч. Шри Ишопонишад / А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. – М. : ББТ, 2006. – 548 с.
Bhaktivedanta Svami Prabhupada A. Ch. (2006). *Shri Ishoponishad* [Shri Ishoponishad]. Moscow, BBT Publ., 548 p.
3. Бхактивинода Тхакур Джайва-дхарма / Бхактивинода Тхакур ; пер. с англ. – М. : Философская книга, 2002. – Т. 1. – 448 с.
Bhaktivinoda Thakur (2002). *Dzhajva-dharma* [Dzhajva-dharma]. Moscow, Filosofskaja kniga Publ., Vol. 1, 448 p.
4. Зарубина Н. Н. Этика служения и этика ответственности в культуре русского предпринимательства / Н. Н. Зарубина // Общественные науки и современность. – 2004. – №1. – С. 96–105.
Zarubina, N. N. (2004). *Etika sluzhenija i etika otvetstvennosti v kul'ture russkogo predprinimatel'stva* [Ethics of service and ethics of responsibility in culture of Russian entrepreneurship]. *Obschestvennye nauki i sovremennost'* [Social sciences and modern times], no.1, pp. 96-105.
5. Карнаш Г. Ю. Социальная справедливость как духовная основа современного российского общества / Г. Ю. Карнаш // Знание. Понимание. Умение. – 2004. – №1. – С. 146–153.
Karnash, G. Ju. (2004). *Social'naja spravedlivost' kak duhovnaja osnova sovremennogo rossijskogo obshhestva* [Social justice as a spiritual basis of modern Russian society]. *Znanie. Ponimanie. Umenie* [Knowledge. Understanding. Ability], no. 1, pp.146-153.
6. Кашников Б. Н. Исторический дискурс российской справедливости / Б. Н. Кашников // Вопросы философии. – 2004. – №2. – С. 15–36.
Kashnikov, B. N. (2004). *Istoricheskij diskurs rossijskoj spravedlivosti* [Historical discourse of the Russian justice]. *Voprosy filosofii* [Philosophy issues], no. 2, pp.15-36.
7. Ману-самхита : Законы человечества / отв. ред. В. Осипенко. (Парамахамса д.). – М. : Философская книга, 2010. – 384 с.
Osipenko, V. (2010). *Manu-samhita: Zakony chelovechestva* [Manu-samkhita: Laws of mankind], Moscow, Filosofskaja kniga Publ., 384 p.
8. Орехов А. М. Справедливость как базисный принцип устройства общества: путь к очевидности / А. М. Орехов // Вопросы философии. – 2010. – №9. – С. 60–72.
Orehov, A. M. (2010). *Spravedlivost' kak bazisnyj princip ustrojstva obshhestva: put' k ochevidnosti* [Justice as the basic principle of society organization: way to evidence]. *Voprosy filosofii* [Philosophy issues], no. 9, pp. 60-72.
9. Сатсварупа дас Госвами. Очерки ведической литературы / Сатсварупа дас Госвами. – М. : Амрита-Русь, 2008. – 160 с.
Satsvarupa das Gosvami (2008). *Ocherki vedicheskoy literatury* [Sketches of Vedic literature]. Moscow, Amrita-Rus' Publ., 160 p.
10. Федотова В. Г. Вызовы левым взглядам и их трансформация / В. Г. Федотова // Исторические судьбы социализма. – М., 2004. – С. 234–242.
Fedotova, V. G. (2004) *Vyzovy levym vzgljadam i ih transformacija* [Calls to left-wing

views and their transformation]. *Istoricheskie sud'by socializma* [Historical destinies of socialism]. Moscow, pp. 234-242.

Дата надходження рукопису 11.09.2016 р.

Objective. *To analyze and highlight the structural elements of the philosophical systems of ancient India – «varnasrama-Dharm». To achieve this goal, we set ourselves the need to solve the following tasks: 1) identify components of ethical-religious system of ancient India; 2) to explore their relationship with the principles of social order which observes the principle of justice.*

Methods. *In the research were used both general scientific methods and special methods of research. The dialectical method allowed us to equate individual welfare with the public and to see the possibility of happiness in accordance with your duty to the family, society and nature.*

The method of analysis was used to study the content of the notion «justice» and essential elements of the ideological concept of the Vedic period of India. The historical-comparative method gave the opportunity to trace the transformation of ideas of just social order, beginning from the earliest times to the present day, and find out the characteristic features according to the time of their justification.

A systematic method helps to identify the Indian system of «varnasrama-Dharma» as an organic component of the fundamental ideological system of knowledge about the world.

Results. *The system of «varṇāśrama-Dharma» is a reliable mechanism of ideal structure of the social organism, which is the first system in human history, built on the principles of equality and the common good, where everyone deserves to be happy. Regarding the origins of the idea of a just social order, the Vedic system provides understanding of a harmonious society «Golden age», which was later transformed into the theory of building a just society of equality.*

Key words: *social justice, social structure, system of «varnasrama-Dharma», spiritual.*

Цель. *Провести анализ и выделить структурные элементы мировоззренческой системы древней Индии – «варнашрама-дхармы». Для достижения поставленной цели, мы ставим перед собой необходимость решения следующих задач: 1) определить составляющие этико-религиозной системы древней Индии; 2) исследовать их связь с принципами социального устройства, в котором соблюдается принцип справедливости.*

Методы. *При написании статьи применялись как общенаучные методы, так и специальные методы исследования. Диалектический метод позволил отождествить индивидуальное благо с общественным и увидеть возможность личного счастья в соответствии с выполнением своего долга перед семьей, социумом и природой.*

Метод анализа используется для изучения содержания понятия «справедливость» и сущностных элементов мировоззренческой концепции ведического периода Индии. Историко-сравнительный метод дал возможность проследить трансформационные изменения идеи справедливого социального устройства, начиная от древнейших времен и до наших дней, и выяснить характерные черты, соответственно времени их обоснование.

Системный метод помог рассмотреть индийскую систему «варнашрама-дхармы» как органическую составляющую фундаментальной мировоззренческой системы знаний о мире.

Результаты. *Система «варнашрама-дхармы» является надежным*

механізмом гармонічного устроювання суспільного організму, який являється першою системою в історії людства, побудованою на принципах рівності та загального блага, де кожен заслуговує щастя. Відносно історичних ідей справедливої соціальної устроювання, ведичська система надає розуміння гармонічного суспільства «золотого віку», яке пізніше трансформувалося в теорію побудови справедливої соціуму загального рівності.

Ключові слова: соціальна справедливість, соціальне устроювання, система «варнашрама-дхарми», духовність.

УДК 342.736

**Ємельянова Анна,
асистент**

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: anya.yemelyanova@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ Е-ПЕТИЦІЙ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ УЧАСТІ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

**Yemelianova Anna,
assistant**

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: anya.yemelyanova@gmail.com

PECULIARITIES OF E-PETITIONS REALIZATION IN UKRAINE AS THE INSTRUMENT OF PARTICIPATION IN PUBLIC AFFAIRS MANAGEMENT

Мета. Надання пропозицій щодо удосконалення законодавства про е-петиції на основі здійснення статистичного та змістовного аналізу е-петицій, поданих до Президента України та відповідей на них.

Методи. Досліджено положення законодавства України щодо подання е-петиції. Проведено статистичний та змістовний аналіз е-петицій та відповідей на них. Запропоновано шляхи вдосконалення законодавства з метою підвищення ефективності петицій і реалізації права бути почутим.

Результати. Обґрунтовано висновок, що усі учасники відносин, які виникають під час реалізації права на електронну петицію, повинні усвідомити свою відповідальність за зміст текстів та відповідей на петиції. З метою підвищення якості відповідей на петиції, пропонується забезпечити можливість повторного звернення з петицією у випадку, якщо відповідь на попередню була надана не чітко, використовуючи лише загальні фрази або відповіддю на петицію стало лише передоручення її іншому органу без зазначення кінцевих строків такого розгляду.

Ключові слова: електронна петиція, механізм подачі електронної петиції, право на участь в управлінні державними справами, право на звернення, передоручення петицій.

Постановка проблеми. Більше року минуло з дня, коли українці отримали право колективно звертатися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів місцевого самоврядування за допомогою електронної петиції. Нагадаємо, що це стало можливим у зв'язку з прийняттям змін